

בוכנוולד

(Buchenwald). מחנה ריכוז, מהגדולים בגרמניה, ולו כ-130 מחנות משנה ויחידות-חוץ. המחנה היה במורד הצפוני של הר אטרסברג (Ettersberg), כשמונה ק"מ מצפון לויימר (Weimar) שבתורינגיה (Thüringen), כיום ברפובליקה הגרמנית הדמוקרטית. מחנה בוכנוולד הוקם ב-16 ביולי 1937, כשהועברה לשם קבוצה של 149 אסירים, רובם פליטיים ומיעוטם מדיניים. שמו היה 'מחנה הריכוז אטרסברג'. ב-28 ביולי 1937 נתן לו הימלר את שמו החדש בוכנוולד.

המחנה היה מחולק לשלושה אגפים: 'המחנה הגדול' היה מיועד לאסירים בעלי ותק כלשהו; 'המחנה הקטן' היה מחנה הסגר, ו'מחנה האוהלים' הוקם כדי לקלוט את האסירים הפולנים, שנשלחו לבוכנוולד אחרי פלישת הגרמנים לפולין. שלושת האגפים הללו, וכן מבני המינהלה, קסרקטין הס"ס והמפעלים שנבנו במקום היו המערכת של מחנה הריכוז בוכנוולד. בשנים 1937-1941 היה מפקד המחנה קרל קוך, ובשנים 1942-1945 הרמאן פיסטר.

תנועת האסירים. במחצית השנייה של 1937 החלו להגיע לבוכנוולד משלוחים גדולים של אסירים, רובם מדיניים. בסוף אותה שנה היו בבוכנוולד 2,561 אסירים. באביב 1938 גדל מאוד מספר האסירים, בעקבות המיבצע נגד 'היסודות הלא-סוציאליים' וכליאתם בבוכנוולד. ביולי 1938 נמנו במחנה 7,723 אסירים. ב-23 בספטמבר 1938 נשלחו לבוכנוולד 2,200 אסירים מאוסטריה, רובם ככולם יהודים. אחרי 'ליל הבדולח' ב-9-10 בנובמבר 1938 נשלחו לבוכנוולד כ-10,000 יהודים. בסוף נובמבר 1938 הגיע מספר האסירים במחנה ליותר מ-18,000. לקראת סוף 1938, עם שחרורם של רוב האסירים היהודים, היו בבוכנוולד כ-11,000 אסירים. אחרי פרוץ מלחמת-העולם השנייה וגל המאסרים ברחבי הרייך, נשלחו אלפי אסירים מדיניים למחנה בוכנוולד. בסתיו 1939 הוקם כאמור 'מחנה האוהלים' לאלפי הפולנים שנשלחו לשם. מאז 1943, עם השלמת בנייתם של מפעלי החימוש סמוך למחנה, גדל בהתמדה מספר האסירים. בסוף 1944 – 63,048 אסירים ובפברואר 1945 – 86,232 אסירים. בסך-הכול עברו את מחנה הריכוז בוכנוולד ואת מחנות המשנה שלו מיולי 1937 ועד סוף מרס 1945 כ-238,980 אסירים בני כ-30 ארצות, 43,045 מהם, ובכללם שבויים סובייטים, נרצחו או נספו בעת קיומו של המחנה.

בשנים הראשונות הועסקו אסירי בוכנוולד בעיקר בעבודת פרך במחצבות, ביערות ובבנייה. אותה עת היו שיקולי הכלכלה משניים, והעסקת האסירים בעבודות השונות נועדה בעיקר להשפילם ולהתעלל בהם באמצעות העבודה המפרכת. אחרי שפרצה מלחמת-העולם השנייה התגבש ניצול אסירי מחנה בוכנוולד לצורכי כלכלה, במיוחד מאז 1942, כשהוקמו סמוך למחנה מפעלי חימוש גדולים ובהם הועסקו רבבות אסירים.

האסירים היהודים. באביב 1938 הגיעו המשלוחים הראשונים של יהודים למחנה בוכנוולד, ואחריהם הגיעו משלוחי היהודים מאוסטריה ואסירי 'ליל הבדולח' שנזכרו לעיל. היחס אליהם היה אכזרי במיוחד. הם הועסקו בעבודות מפרכות באתר, 14-15 שעות ביממה, בעיקר במחצבה הידועה לשמצה, והוחזקו בתנאים מחרידים. הדבר נעשה בעיקר כדי ללחוץ על האסירים ובני משפחותיהם להגר במהרה מגרמניה.

בחורף 1938-1939 שוחררו כ-9,370 אסירים יהודים, אחרי שקרובי משפחה ומוסדות יהודיים ובין-לאומיים הסדירו את הגירתם. כ-600 מאסירי 'ליל הבדולח' נרצחו, נספו או התאבדו בעת שהותם הקצרה בבוכנוולד. אחרי פרוץ מלחמת-העולם השנייה שוב עלה מספר האסירים היהודים, כשהועברו למחנה יהודים מגרמניה ומהפרוטקטורט של בוהמיה ומורביה. בספטמבר 1939 היו בבוכנוולד כ-2,700 יהודים. בהתאם להוראה מ-17 באוקטובר 1942 על העברת כול האסירים היהודים ממחנות הריכוז שעל אדמת גרמניה למחנה הריכוז וההשמדה אושוויץ, נשלחו שלם כול היהודים שהיו בבוכנוולד פרט ל-204 בעלי מקצוע חיוניים. מ-1944 הגיעו לבוכנוולד מאושוויץ משלוחים של יהודי הונגריה, ואחרי שהות קצרה במחנה הראשי נשלחו רובם למחנות משנה, לעבודה בתעשיית החימוש. אחרי 18 בינואר 1945, עם פינוי אושוויץ ומחנות אחרים במזרח, הגיעו לבוכנוולד אלפי אסירים יהודים. בין מפוני אושוויץ היו כמה מאות ילדים ונערים יהודים, ובשבילם הוקם ב'מחנה האוהלים' צריף מיוחד, 'בלוק הילדים 66', ובו שוכנו יותר מ-600 ילדים ונערים. רובם שרדו. מהאסירים היהודים נשללו כול אותן זכויות והקלות שהיו לאסירים הלא-יהודים. השתמשו ביהודים לניסויים רפואיים, והיהודים היו בין הראשונים שנשלחו להכחדה במבצע אותנטי.

תנועת התנגדות. כבר בשנים הראשונות לקיום המחנה התארגנו בין אסירי בוכנוולד תאי מחתרת. ב-1938 התארגנו חברי המפלגה הקומוניסטית הגרמנית, שכמה מפעיליה המרכזיים היו עצורים בבוכנוולד. תחילה היתה מטרת קבוצות המחתרת לשתול את חבריהם בעמדות מרכזיות במחנה, לתמוך איש ברעהו ולהשפיע על הנעשה במחנה. עד סוף 1938 היה הניהול הפנימי של מחנה בוכנוולד ברובו בידי האסירים הפוליטיים. עם גילויי השחיתות והגזל מהאסירים היהודים אחרי 'ליל הבדולח', שבהם היו מעורבים האסירים הפוליטיים וכמה מאנשי הס"ס, סילקה מיפקדת המחנה את האסירים הפוליטיים מרוב העמדות שהחזיקו, ובהדרגה עברה ההשפעה לאסירים המדיניים. קבוצות המחתרת, בעיקר מאנשי השמאל, החדירו כמה מחבריהן לעמדות המפתח במערך הפנימי של תפקידי אסירים במחנה, דבר שסייע לפעילות הלא-חוקית בו. אחרי פרוץ מלחמת-העולם השנייה ומאסרם של המוני אסירים מדיניים בארצות הכבושות וגירושם לבוכנוולד, התארגנו עוד קבוצות מחתרת, על בסיס לאומי. ב-1943 הוקם בבוכנוולד 'הועד הבין-לאומי המחתרתי' כתנועת התנגדות כללית, וכללה גם יהודים. תנועת ההתנגדות בבוכנוולד זכתה בכמה הישגים מרשימים, בעיקר במעשה חבלה במפעלי החימוש שבהם עבדו האסירים. חברי המחתרת הבריחו למחנה נשק ותחמושת. בימים האחרונים לקיום המחנה חיבלו חברי תנועת ההתנגדות שבעמדות המפתח של המינהל הפנימי בהוראות הס"ס בקשר לפינוי המחנה, האטו את מהלך הפינוי, וכתוצאה מכך לא הצליחו הנאצים לפנות כליל את המחנה.

ב-11 באפריל נסוגו רוב אנשי הס"ס מבוכנוולד. כבר לפני כיבוש המקום בידי צבא ארצות-הברית השתלטו קבוצות חמושות של אסירים על שטח המחנה ולכדו כמה עשרות אנשי ס"ס שנותרו במקום. ב-6 באפריל 1945 התחילה הוצאת האסירים היהודים מבוכנוולד, ולמחרת החלה הוצאת רבבות אסירים, בני לאומים שונים, מן המחנה הראשי וממחנות המשנה. כ-28,250 אסירים הוצאו מהמחנה הראשי, וכ-7,000-8,000 מהם נרצחו או נספו בעת הפינוי. אומדן כלל קורבנות הפינוי, מהמחנה הראשי וממחנות

המשנה יחד, הוא כ-25,000. ב-11 באפריל 1945 השתחררו בתוך המחנה כ-21,000 מאסירי בוכנוולד. ביניהם היו כ-4,000 יהודים, ובכללם כ-1,000 ילדים ונערים. משפט בוכנוולד. בשנת 1947 נשפטו 31 מאנשי סגל המחנה על פשעיהם בבית-משפט אמריקני. שניים מהנאשמים נדונו למיתה וארבעה למאסר עולם.